

**Н.Г. КОПИТЕЦЬ, кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник**

Сучасний стан та тенденції розвитку ринку свинини в Україні

Мета статті - оцінити сучасний стан та визначити тенденції розвитку вітчизняного ринку свинини в умовах організаційно-економічних трансформацій галузі.

Методика дослідження. В основу методики дослідження покладено комплексний підхід до аналізу функціонування ринку свинини в Україні. У процесі дослідження використано такі методи: аналізу та синтезу - для характеристики особливостей функціонування ринку свинини; абстрактно-логічний - для узагальнення результатів дослідження та формулювання висновків; емпіричний - для оцінки тенденцій розвитку ринку свинини; індукції та дедукції - при формуванні результатів дослідження, порівняння - для зіставлення об'єктів та явищ; табличний - для наочного зображення отриманих результатів дослідження.

Результати дослідження. Здійснено комплексний аналіз ринку свинини в Україні, зокрема динаміки формування пропозиції та попиту, структурних трансформацій у різних категоріях господарств, експортно-імпортних операцій та цінових трендів. Спрогнозовано основні тенденції його подальшого розвитку.

Елементи наукової новизни. Встановлено, що різке зростання закупівельних, оптово-відпусних і роздрібних цін спричинене, насамперед, скороченням пропозиції свинини внаслідок зменшення поголів'я свиней і збитковості її виробництва, а також подорожчанням м'яса птиці. Обґрунтовано, що в результаті зменшення платоспроможності населення втрачені позиції виробників свинини на внутрішньому ринку м'яса. Так, у структурі виробництва м'яса в Україні частка свинини має тенденцію до скорочення, у 2016 р. вона становила 32,2 %, тоді як у 2000 р. сягала 40,7 %. При цьому споживання м'яса свиней з розрахунку на одну особу у рік зменшилося від 21,1 кг у 2012 р. до 19,0 кг у 2016 р.

Практична значущість. Аналітичні матеріали статті спираються на актуальні офіційні статистичні дані, завдяки чому одержані результати можуть бути використані при розв'язанні проблем розвитку ринку свинини. Табл.: 8. Бібліогр.: 11.

Ключові слова: ринок свинини; пропозиція; сільськогосподарські підприємства; господарства населення; попит; експорт; імпорт; цінова ситуація.

Копитець Наталія Григорівна - кандидат економічних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник відділу ціноутворення та аграрного ринку, Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки» (м. Київ, вул. Героїв Оборони, 10)

E-mail: Nataliia_kopitets@ukr.net

Постановка проблеми. У структурі світового виробництва м'яса частка свинини найбільша й останніми роками досить стабільна. На неї припадає понад 40%, і це незважаючи на те, що свинину з релігійних та інших міркувань не споживає населення не тільки окремих націй, а й деяких регіонів світу [1].

Вирощування свиней та виробництво свинини меншою мірою залежать від клімату і визначаються такими, що склалися згідно з історичними традиціями, економічною доцільністю або обмеженими можливостями в розведенні великої рогатої худоби.

Свинарство являє собою традиційну галузь тваринництва в Україні, яка до 1914 р. посідала четверте місце у світі з виробництва та реалізації своєї продукції [10]. Із давніх-давен свиню називали символом добро-

бу, адже з нею наші пращури пов'язували «сите» життя [4].

В Україні свинарство завжди було одним з основних джерел прибутку та добробуту держави. В історії українського тваринництва були часи, коли частка свинини у загальному виробництві м'яса досягала 55-60% [2].

Пріоритет розвитку галузі свинарства, як відомо, надається завдяки таким винятково важливим біологічно-господарським особливостям свині, як всеїдність, скороспілість, економне використання кормів та придатність свинини для виготовлення різних смачних і високопоживних кулінарних виробів.

Забезпечення населення якісними вітчизняними м'ясними продуктами безпосередньо залежить від галузі свинарства як найбільш інтенсивної й ефективної галузі тваринництва, яка має виняткові цінні біологічні особливості: плідючість, скороспілість,

всеїдність, широкий діапазон використання продукції забою і тривалість її зберігання.

Разом із тим слід констатувати, що починаючи з 2014 р. на вітчизняному ринку свинини спостерігається дестабілізація, зокрема, скорочення поголів'я свиней та обсягів виробництва м'яса, зниження попиту та зменшення обсягів експорту. У структурі виробництва м'яса в Україні частка свинини має тенденцію до скорочення. Так, у 2016 р. вона становила 32,2 %, тоді як у 2000 р. сягала 40,7 %. Ця ситуація зумовлена рядом факторів: тимчасовою окупацією АР Крим і частини територій Луганської та Донецької областей, падінням купівельної спроможності населення. Така економічна ситуація на ринку свинини вимагає об'єктивної оцінки реального стану попиту і пропозиції та цін із метою виявлення тенденцій подальшого його розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній науці актуальні проблеми сучасного стану як галузі свинарства, так і ринку м'яса, підвищення їх конкурентоспроможності та прибутковості, забезпечення населення продуктами харчування досліджувалися у працях В. М. Волощука [2], М. І. Ібатулліна [3], В.Я. Месель-Веселяка, О.В. Мазуренко [5], І.В. Свиноуса [6],

О.М. Шпичака [10]. Однак наукова аргументація зазначеної проблеми потребує комплексного вивчення, оскільки окремі питання, які стосуються виявлення впливу різних чинників на ефективність діяльності сільськогосподарських товаровиробників, функціонування і розвиток ринку свинини вимагають постійного моніторингу і детального системного аналізу.

Мета статті - оцінити сучасний стан та визначити тенденції розвитку вітчизняного ринку свинини в умовах організаційно-економічних трансформацій галузі.

Виклад основних результатів дослідження. Свинарство як галузь є важливим джерелом формування продовольчих ресурсів в Україні, забезпечуючи населення важливими продуктами харчування. Проте останнім часом ринок свинини став значною мірою проблемним, насамперед це стосується її виробництва.

У період з 2012 по 2016 р. поголів'я свиней скоротилося на 12 % до 6,7 млн голів (табл. 1). При цьому у 2013 р. порівняно з попередніми роками поголів'я свиней ще зростало, після чого почався його спад, який вже майже сягнув історичного мінімуму 2004 р. - 6,4 млн голів.

1. Динаміка поголів'я свиней, тис. голів

Показник	Рік					2016 р. до 2012 р., %
	2012	2013	2014	2015	2016	
Господарства усіх категорій	7576,7	7922,2	7350,7	7079,0	6669,1	88,0
Сільськогосподарські підприємства	3556,9	3878,9	3732,8	3704,0	3565,9	100,3
Господарства населення	4019,8	4043,3	3617,9	3375,0	3103,2	77,2

Джерело: Сформовано за даними [8].

Найбільше скоротилося поголів'я у Луганській, Рівненській, Житомирській і Миколаївській областях, тоді як у Хмельницькій, Тернопільській, Івано-Франківській і Львівській відбулося його зростання на 7,8-16,5 %. Варто зазначити, що приріст поголів'я свиней у цих областях відбувся насамперед через його зростання у сільськогосподарських підприємствах на 37,5-69,3 %.

У господарствах населення поголів'я свиней скоротилося в середньому на 22,8 %. Скорочення відбулося в усіх регіонах України, проте в Житомирській, Чернігівській, Херсонській, Одеській, Рівненській областях - на понад 30 %, Луганській і Донецькій перевищило 50 %. У сільськогосподарських підприємствах поголів'я зросло на 0,3 %, проте порівняно з попереднім 2015 р. ско-

ротилося на 3,7 %. Частка поголів'я свиней, що перебувало у господарствах населення, скоротилася з 2012 по 2016 р. від 53,1 до 46,5 %.

Тенденція до скорочення поголів'я свиней в усіх категоріях господарств сформувалася починаючи з 2014 р. Вона зумовлена дією кількох чинників. Значний вплив мала економічна незацікавленість товаровиробників займатися його вирощуванням, зокрема внаслідок низьких закупівельних цін через низьку купівельну спроможність внутрішнього ринку, а також все ще досить високу собівартість виробництва вітчизняної свинини. У 2015 р. рівень рентабельності виробництва становив 12,7 %, проте у 2016 р. вирощування свиней стало збитковим на рівні -4,5 %.

Важливим чинником, що впливає на обсяг виробництва продукції, є технології, які визначають також рівень продуктивності тварин. Виробничий цикл при вирощуванні свиней у 3 рази коротший, ніж при вирощуванні великої рогатої худоби, однак у 4 рази довший, ніж при вирощуванні птиці - у межах 6-9 міс.

На величину поголів'я свиней вплинула окупація АР Крим та військові дії на Сході України. Іншим чинником, що зумовлює скорочення поголів'я свиней, є спалахи на території України африканської чуми свиней (АЧС).

Згідно з даними Спільного проекту технічної допомоги ФАО/ЄБРР: «Україна: пом'якшення ризику та покращення обізнаності про Африканську чуму свиней - фаза II

придбання обладнання» [7] в Україні зареєстровано у 2012 р. - 1 випадок (1 - домашні); 2014 р. - 16 випадків (4 - домашні, 12 - дикі); 2015 р. - 40 випадків (34 - домашні, 5 - дикі, 1 - інфікований об'єкт); 2016 р. - 91 випадок (84 - домашні, 7 - дикі) африканської чуми свиней.

Загальні втрати поголів'я з 2012 р., коли АЧС було вперше зареєстрована в Україні, сягають понад 130 тис. голів свиней. Збитки спеціалізованих свинарських господарств оцінюють у понад 125 млн грн.

Прогнозуємо, що тенденція скорочення поголів'я свиней збережеться і в майбутньому.

Обсяги вирощування свиней у живій масі у 2016 р. порівняно з 2012 р. збільшилися на 3,2 % (табл. 2).

2. Динаміка вирощування, реалізації свиней та виробництво свинини в Україні, тис. т

Рік	Вирощування (жива маса)	Реалізація на забій (жива маса)	Виробництво свинини (забійна маса)
Усі категорії господарств			
2012	976,2	968,5	700,8
2013	1047,5	981,4	748,3
2014	1017,0	1027,3	742,6
2015	1024,0	1048,2	759,7
2016	1007,9	1037,4	747,6
2016 р. до 2012 р., %	103,2	107,1	106,7
У тому числі:			
сільськогосподарські підприємства усіх форм власності			
2012	487,0	418,7	303,8
2013	559,3	483,2	362,3
2014	563,1	518,9	377,0
2015	583,8	550,1	400,3
2016	580,3	548,7	397,0
2016 р. до 2012 р., %	119,2	131,0	130,7
господарства населення			
2012	489,2	549,8	397,0
2013	488,2	498,2	386,0
2014	453,9	508,4	365,6
2015	440,2	498,1	359,4
2016	427,6	488,7	350,6
2016 р. до 2012 р., %	87,4	88,9	88,3
Частка господарств населення, %			
2012	50,1	56,8	56,6
2013	46,6	51,8	51,6
2014	44,6	49,5	49,2
2015	43,0	47,5	47,3
2016	42,4	47,1	46,9

Джерело: Сформовано за даними [8].

У сільськогосподарських підприємствах вирощування свиней в живій масі у 2016 р. порівняно з 2012 р. збільшилося на 19,2 % і становило 580,3 тис. т, проте порівняно з 2015 р. воно скоротилося на 0,6 %. У той же час в господарствах населення вирощування свиней у живій масі зменшилося на 12,6 %.

Виробництво свинини в 2012-2016 рр. у всіх категоріях господарств збільшилося на 6,7 % (від 700,8 тис. т у 2012 р. до 747,6 тис. т у 2016 р.). Проте порівняно з 2015 р. у 2016 р. відбулося його зменшення на 1,6 %.

У сільськогосподарських підприємствах виробництво свинини в 2016 р. збільшилося

порівняно з 2012 р. на 30,7 %, а реалізація свиней - на 31,0 %. У господарствах населення ці показники скоротилися відповідно на 11,7 і 11,1 %. Збільшення обсягів виробництва свинини порівняно з вирощуванням у живій масі означає, що це відбувається насамперед за рахунок реалізації поголів'я на забій, що підтверджують показники табл. 2.

Серед регіонів найбільшими виробниками живої маси свиней усіма категоріями господарств у 2016 р. були Донецька, Київська і Полтавська області. Порівняно з 2012 р. найбільше зросло виробництво у Харківській, Полтавській і Львівській областях. Проте майже на чверть порівняно з 2015 р. зросло виробництво у Сумській області, яка порівняно з 2012 р. наростила його на 47,9 %.

Зазначена трійка областей-лідерів високими показниками завдячує насамперед сільськогосподарським підприємствам цих регіонів, на які припадає третина загального обсягу живої маси свиней, що виробляється цією категорією товаровиробників в Україні. Господарства населення поданих областей мають значно нижчі результати.

Серед господарств населення найбільше живої маси свиней вирощують селяни Волинської, Закарпатської і Львівської областей. Проте у 2016 р. порівняно з попереднім роком тут спостерігався спад виробництва. Наростили його господарства населення лише шести областей, насамперед Сумської, Полтавської та Херсонської.

Найбільші обсяги виробництва свинини (забійної маси) усіма категоріями господарств у 2016 р. спостерігалися у Донецькій області - 63,6 тис. т, що становило 8,5 % від загального обсягу виробництва, Київській - відповідно 57,1 тис. т і 7,6 %, і Львівській - 50,6 тис. т і 6,8 % відповідно.

Серед сільськогосподарських підприємств найбільші обсяги виробництва свинини у Донецькій області (54,2 тис. т, або 13,7 % від загального виробництва свинини сільськогосподарськими підприємствами), Полтавській (40,4 тис. т, або 10,2 %), Київській (38,7 тис. т, або 9,7 %) областях.

Обсяги виробництва та реалізації свинини залежать не лише від чисельності поголів'я, а й від середньодобових приростів свиней на вирощуванні та відгодівлі.

У сільськогосподарських підприємствах збереглася тенденція зростання продуктивності свиней, хоча і незначними темпами. У 2016 р. середньодобовий приріст збільшився

на 10,0 % порівняно з 2012 р. і склав 493 г. У подальшому передбачаємо збереження тенденції збільшення середньодобових приростів свиней на вирощуванні та відгодівлі у сільськогосподарських підприємствах.

Реалізовано свиней сільськогосподарськими підприємствами на забій у 2016 р. порівняно з 2012 р. більше на 31,0 % - 548,7 тис. т. Частка реалізованих свиней від вирощених становила 94,6 %.

За період 2012-2016 рр. середня жива маса голови свиней, реалізованих на забій усіма категоріями господарствам, досягла 121 кг, господарствами населення - 143 кг. У сільськогосподарських підприємствах середня жива маса голови свиней, реалізованих на забій, досягла 107 кг.

Протягом 2012-2016 рр. намітилася чітка тенденція скорочення частки господарств населення у процесі вирощування свиней (жива маса) від 50,1 % у 2012 р. до 42,4 % у 2016 р. і виробництві свинини (забійна маса) відповідно від 56,7 % до 46,9 %.

Прогнозується, що в подальшому обсяги вирощування свиней у живій масі в усіх категоріях господарств зменшаться на 2-4 % порівняно з 2016 р. При цьому у сільськогосподарських підприємствах вони зменшаться на 6-7 %, у господарствах населення зростуть на 4-5 %. Обсяги реалізації свиней на забій у живій масі в усіх категоріях господарств зменшаться на 2-3 %, у господарствах населення - на 4-5 %, а у сільськогосподарських підприємствах зростуть на 2-4 %. Виробництво свинини в забійній масі в усіх категоріях господарств скоротиться на 1-2 %.

Стан галузі свинарства значною мірою залежить від рівня забезпеченості кормами. Підвищення продуктивності свиней та скорочення терміну відгодівлі сприяло зменшенню витрат кормів на виробництво одиниці продукції. Так, у 2012 р. при продуктивності свиней 448 г/добу сільськогосподарські підприємства на виробництво 1 ц приросту свиней витрачали 5,39 ц корм. од. у 2016 р. за продуктивності 493 г - 4,41 ц корм. од. (табл. 3). Перевитрати кормів із розрахунку на одиницю продукції суттєво її здорожчують.

У господарствах населення витрати кормів на виробництво одиниці продукції вищі, ніж у сільськогосподарських підприємствах, проте починаючи з 2015 р. вони скорочуються швидшими темпами.

3. Динаміка витрат кормів на виробництво 1 ц приросту свиней в Україні, ц корм. од.

Рік	Усі категорії господарств	У тому числі	
		сільськогосподарські підприємства	господарства населення
2012	6,82	5,39	8,13
2013	6,35	4,62	8,37
2014	6,28	4,57	8,43
2015	5,99	4,46	8,05
2016	5,79	4,41	7,68
2016 до 2012, %	84,9	81,8	94,5

Джерело: Сформовано за даними [8].

За даними асоціації свинарів України, у 2017 р. попит на свинину задовольняли своєю продукцією передовсім найбільші підприємства галузі. Майже 50 % промислового виробництва на ринку припадає на топ-30 свинарських підприємств.

Перша п'ятірка найбільших - «АПК-Інвест», «Агропродсервіс», «Данова», НВП «Глобинський свинокомплекс», «Нива Переяславщини». Деякі підприємства з наведених ТОП-5 у нинішній складний період розвитку ринку навіть нарощували виробничі потужності й збільшили маточне поголів'я, зокрема, компанії «Нива Переяславщини», «АПК-Інвест».

Важливою складовою ринку свинини є обсяги імпорту. За період з 2012 по 2016 р. обсяги імпорту свинини та субпродуктів свиней та продуктів їх переробки скоротилися від 289 тис. т (27,7 % у загальній пропозиції) до 80 тис. т (9,1 % у загальній пропозиції). Скорочення обсягу імпорту у 2016 р. порівняно з 2012 р. на 27,7 % зумовлене підвищенням вартості імпортової продукції та девальвацією національної валюти (табл. 4).

Структура імпорту за п'ять років суттєво змінилася. Якщо у 2012 р. більше 65 % ста-

новив імпорт свіжої або охолодженої свинини, то у 2016 р. понад 70 % імпорту - це імпорт сала. Зокрема, у 2012-2016 рр. обсяг імпорту свіжої або охолодженої свинини коливався відповідно від 65,5 % до 4,5 % і становив у 2016 р. 2837,7 т. За п'ять років частки Європи і Америки у структурі імпорту цього виду продукції суттєво змінилися. Якщо у 2012 р. відповідне співвідношення становило 38,9/61,1, то у 2016 р. майже вся свинина надходила з Європи. Імпорт з Америки був відсутній. Основними експортерами свіжої або охолодженої свинини у 2016 р. були Німеччина, Польща, Нідерланди, Бельгія.

На морожену свинину у структурі імпорту припадало 0,1-8,2 %. У 2016 р. обсяги її імпорту скоротилися на 99,5 % значною мірою за рахунок здорожчання вартості імпортованої продукції внаслідок девальвації гривні. У 2012 р. 89,3 % обсягів імпорту мороженої свинини до України забезпечувала Бразилія, проте з 2015 р. надходжень з цієї країни не було взагалі. У 2016 р. мороженою свининою Україну забезпечували Німеччина (63,0 %), Норвегія (34,3) та Іспанія (2,7 %).

4. Динаміка обсягів і цін імпортованого в Україну м'яса свиней, субпродуктів та живих тварин із країн світу

Продукція	2012 р.		2013 р.		2014 р.		2015 р.		2016 р.	
	Обсяг, т	Ціна 1 т, дол. США	Обсяг, т	Ціна 1 т, дол. США	Обсяг, т	Ціна 1 т, дол. США	Обсяг, т	Ціна 1 т, дол. США	Обсяг, т	Ціна 1 т, дол. США
Свіжа або охолоджена свинина	207721,9	2147,3	150217,7	2583,7	30560,1	2620,3	3694,1	2207,3	2837,7	1496,3
Морожена свинина	26008,5	1867,1	14571,0	1926,4	136,8	3005,7	98,0	1903,8	118,9	2017,3
Морожена свиняча печінка	16780,1	1090,3	14650,1	1315,9	15847,8	884,7	17617,8	559,9	15263,3	460,7

Сало свіже, охолоджене, морожене	42568,23	1430,3	44368,0	1526,3	70360,1	915,4	56451,5	578,6	45040,0	578,6
Інші морожені субпродукти свиней	9306,0	1260,6	5597,5	1435,2	6637,5	1021,7	9396,1	602,5	4974,0	497,0
Живі свині	7516,2	3341,5	7613,6	3533,6	1469,6	6173,2	859,6	4459,0	280,8	8805,2

Джерело: Сформовано за даними [11].

У структурі імпорту м'яса свиней та їх субпродуктів у 2012 р. 13,4 % становило сало. За чотири роки обсяг імпорту згаданого продукту зріс на 5,8 %, проте внаслідок скорочення загального обсягу імпорту його частка зросла до 70,9 %. Трійка основних експортерів сала до України у 2016 р. порівняно з 2012 р. не змінилася (Польща, Німеччина, Нідерланди).

Значна частка у структурі імпорту м'яса свиней та їх субпродуктів припадає на імпорт мороженої свинячої печінки (5,3 % у 2012 р. і 24,0 % у 2016 р). Незважаючи на зростання частки мороженої свинячої печінки у загальному обсязі імпорту, у 2016 р. порівняно з 2012 р. він скоротився на 9 %. Дещо змінилися основні країни-експортери. Якщо у 2012 р. основними експортерами мороженої свинячої печінки були Німеччина, Данія, Нідерланди, Угорщина, то у 2016 р. - Нідерланди, Іспанія, Німеччина і Польща.

Імпорт інших морожених субпродуктів свиней хоча й зменшився у 2012-2016 рр. на 46,6 % (від 9,3 до 5,0 тис. т), проте його частка зросла від 2,9 до 7,8 % у структурі імпорту м'яса свиней та їх субпродуктів. У 2016 р., як і в 2012 р., основними експортерами інших морожених субпродуктів свиней були Польща, Бельгія та Німеччина.

Імпорт живих свиней у 2012-2016 рр. коливався від 3,3 % у 2013 р. до 0,4 % у 2016 р. у структурі імпорту м'яса свиней та їх субпродуктів. У 2016 р. обсяг імпорту живих свиней зменшився на 96,3 % порівняно з 2012 р., що зумовлено здорожчанням імпор-

тної продукції у 2,6 раза. Основними експортерами живих свиней в Україну були Данія, Ірландія, Франція.

Пропозиція свинини на внутрішньому ринку формується за рахунок вітчизняного виробництва, початкових запасів та обсягів імпорту. У 2016 р. пропозиція свинини скоротилася на 16,1 % порівняно з 2012 р. і становила 876 тис. тонн (табл. 5). Це відбулося внаслідок значного скорочення імпорту (на 72,3 %). При цьому початкові запаси зменшилися на 11,1 %. Порівняно з попереднім роком пропозиція скоротилася не за рахунок імпорту, а за рахунок скорочення виробництва.

Обмеження пропозиції свинини не є причиною незначних обсягів експорту останньої. Через невідповідну якість свинини, відсутність глибокої переробки й пакування, які б відповідали міжнародним нормам і стандартам, експорт свинини до європейських країн практично неможливий. У 2016 р. він становив 0,5 % загального обсягу.

Загальний попит на свинину - це внутрішній попит та експорт. Незначна частка у загальному попиті припадає на витрати на корм худобі та птиці й втрати.

У 2016 р. загальний попит скоротився порівняно з 2012 р. на 16,2 % внаслідок зменшення особистого споживання свинини населенням на 15,6 % й обсягів експорту та становив 828 тис. т. Порівняно з попереднім роком, у 2016 р. загальний попит скоротився на 0,8 % насамперед за рахунок зменшення експорту на 48,0 %.

5. Динаміка балансів м'яса свиней та продуктів його переробки в Україні (у перерахунку на м'ясо), тис. т

Показник	Рік					2016 до 2012, %
	2012	2013	2014	2015	2016	
Загальна пропозиція	1044	1038	925	883	876	83,9
Запаси на початок року	54	56	53	48	48	88,9
Виробництво	701	748	743	760	748	106,7
Імпорт	289	234	129	75	80	27,7

Загальний попит	988	985	877	835	828	83,8
Внутрішній попит	963	977	864	794	815	84,6
Особисте споживання населенням	961	975	862	793	811	84,4
На корм худобі та птиці, втрати	2	2	2	1	4	200,0
Експорт	25	8	13	41	13	52,0
Запаси на кінець року	56	53	48	48	48	85,7
Споживання у розрахунку на одну особу, кг	21,1	21,5	20,0	18,1	19,0	90,0

Джерело: Сформовано за даними [8].

У 2012-2016 рр. внутрішній попит на свинину коливався в межах 794-963 тис. т і визначався платоспроможністю населення. У перспективі можливе зменшення ємності цього ринку м'яса свиней, оскільки характерна для України тенденція до скорочення населення означає зменшення кількості наявних на ринку кінцевих покупців.

Свинина для українців раніше була основним видом м'яса. Останніми роками у зв'язку із занадто високими цінами на свинину, яловичину і телятину порівняно з цінами на м'ясо птиці, саме останнє стало найбільш доступним, а отже, і вживаним. Споживання свинини з розрахунку на одну особу у 2016 р. порівняно з 2012 р. скороти-

лося на 10 %, але зросло порівняно з 2015 р. на 5 % і становило 19 кг. Власне виробництво забезпечило 92,2 % фонду споживання. Для України характерне недовиробництво свинини.

Експорт м'яса і мясопродуктів свиней у 2016 р. скоротився порівняно з 2012 р. на 48 % - до 13 тис. т (табл. 6). У структурі експорту 88 % у 2012 р. та 25 % у 2016 р. становив експорт свіжої або охолодженої свинини. У 2012 р. 99,7 % експорту припадало на країни СНД. У 2016 р. їх частка скоротилася до 25,6 %. Основними імпортерами свіжої або охолодженої свинини у 2016 р. були Грузія, Вірменія і Гонконг.

6. Динаміка обсягів та цін експортованого з України м'яса свиней, субпродуктів і живих тварин в країні світу

Показник	2012 р.		2013 р.		2014 р.		2015 р.		2016 р.	
	Обсяг, т	Ціна 1 т, дол. США	Обсяг, т	Ціна 1 т, дол. США	Обсяг, т	Ціна 1 т, дол. США	Обсяг, т	Ціна 1 т, дол. США	Обсяг, т	Ціна 1 т, дол. США
Свинина свіжа або охолоджена	20209,8	4583,7	4619,4	4523,1	9360,8	2806,5	27168,8	2012,7	3161,0	1618,5
Свинина морожена	1592,3	3693,8	40,3	3295,4	1679,7	2292,5	9337,6	1950,7	1614,6	1441,4
Інші морожені субпродукти	1021,7	874,3	1564,4	837,0	3000,0	927,4	3260,1	757,6	5820,2	776,8
Сало свіже, охолоджене, морожене, солоне	60,6	1035,2	35,9	1905,3	112,3	980,7	7732,5	1001,1	83,0	1069,9
Живі свині	98,1	2592,6	0,3	2899,9	76,6	2633,8	65,3	1142,2	2725,8	1174,3

Джерело: Сформовано за даними [11].

Морожена свинина у структурі експорту м'яса свиней та їх субпродуктів у 2016 р. становила майже 13 %. Обсяги експорту мороженої свинини порівняно з 2012 р. зросли не суттєво - до 1,6 тис. т, проте експортні ціни свинини мороженої знизилися у понад два рази.

У 2012 р. 99,2 % обсягів експорту мороженої свинини споживала Російська Федерація, проте у 2016 р. на країни СНД (Вірменію і Казахстан) припадало лише 37,9 % ек-

порту вітчизняної мороженої свинини. Найбільше її імпортувала Грузія - 46,6 %.

Частка експорту морожених субпродуктів свиней у 2012 р. становила менше 5 %, тоді як у 2016 р. вона зросла до 46 %.

У 2016 р. в обсязі морожених субпродуктів експорт печінки мороженої становив лише 98 кг, а обсяг інших морожених субпродуктів свиней зріс від 1,0 тис. т до 5,8 тис. т. Вони були експортовані переваж-

но в країні Азії (97,6 %), насамперед у В'єтнам і Гонконг.

Експорт сала свіжого, охолодженого, мороженого і солоного упродовж 2012-2016 рр. був незначним. Зростання відбулося від 60,6 т до 83,0 т відповідно. Якщо у 2012 р. країні СНД залучали 99,3 % обсягу експорту українського сала, то у 2016 р. їх частка становила 83,5 %. За останні два роки інтерес до українського сала виявили Азербайджан і Казахстан.

Експорт живих свиней у 2012-2016 рр. коливався від 0,3 до 2725,8 т. Порівняно з 2012 р. у 2016 р. обсяги експорту живих свиней зросли майже у 28 разів, що значною мірою зумовлено попитом з боку Грузії. У 2016 р. Грузія стала основним і єдиним імпортером живих свиней з України.

Очікується, що в близькій перспективі загальний попит на м'ясо і м'ясопродукти свиней не зазнає суттєвих змін і залишиться на рівні 2016 р. Стратегічною метою збалансованості ринку м'яса свиней є забезпечення платоспроможності та стабільного внут-

рішнього попиту на свинину та збереження частки цього виду м'яса в структурі споживання з розрахунку на одну особу.

Варто зазначити, що аналіз ринку свинини неможливий без розгляду цінової ситуації. Середня ціна реалізації свиней, проданих живою масою за усіма каналами реалізації у 2016 р., становила 23820,8 грн/т, що на 47,5 % вище порівняно з показником 2012 р., але на 1,8 % менше рівня 2015 р.

Різниця між максимальною і мінімальною середньою ціною одиниці живої маси свиней у регіонах становила 7794,6 грн/т. Найвищою була ціна у Чернівецькій області - 27394,1 грн/т, найнижчою - у Луганській області - 19599,5 грн/т.

Прогнозується продовження тенденції росту середньої ціни реалізації живої маси свиней за усіма каналами реалізації.

У 2016 р. оптово-відпускна ціна на свинину II категорії збільшилася на 68,9 % порівняно з 2012 р. і на 15,1 % проти рівня 2015 р. та становила на кінець року 53,91 грн/кг (табл. 7).

7. Динаміка оптово-відпускних цін на свинину II категорії в Україні, грн/кг

Місяць	Рік					2016 до 2012, %
	2012	2013	2014	2015	2016	
Січень	30,24	31,67	31,86	35,77	46,95	155,3
Лютий	30,33	31,81	31,68	34,99	47,88	157,9
Березень	31,22	31,75	31,47	37,29	49,90	159,8
Квітень	31,39	31,77	31,30	39,50	49,95	159,1
Травень	31,34	31,84	31,75	40,26	50,18	160,1
Червень	31,40	31,71	31,99	41,63	49,44	157,5
Липень	31,54	31,04	32,24	43,15	50,11	158,9
Серпень	31,30	31,02	32,36	43,40	51,04	163,1
Вересень	31,38	31,12	33,71	44,37	52,38	166,9
Жовтень	31,67	31,81	34,91	45,63	52,00	164,2
Листопад	31,93	31,78	35,35	46,68	52,75	165,2
Грудень	31,92	31,92	35,54	46,84	53,91	168,9

Джерело: Сформовано за даними [9].

Роздрібна ціна на свинину з кісткою у грудні 2016 р. зросла на 64,0 % порівняно з

аналогічним періодом 2012 р. і становила 67,26 грн/кг (табл. 8).

8. Динаміка роздрібних цін на м'ясо свиней і сало в Україні, грн/кг

Місяць	Рік					2016 до 2012, %
	2012	2013	2014	2015	2016	
Свинина без кістки						
Січень	48,37	48,08	48,15	62,45	79,34	164,0
Лютий	48,30	48,08	48,03	62,93	78,02	161,5
Березень	48,35	48,17	48,03	66,51	76,50	158,2
Квітень	48,63	48,12	49,55	68,55	75,98	156,2
Травень	47,81	48,24	50,83	69,83	76,44	159,9
Червень	47,95	48,10	51,09	71,77	75,75	158,0
Липень	48,01	47,98	52,24	72,50	75,73	157,7
Серпень	48,10	48,17	52,86	75,42	75,87	157,7
Вересень	47,87	48,23	54,85	77,91	76,77	160,4

Жовтень	47,84	48,16	57,77	78,55	76,61	160,1
Листопад	47,79	48,12	59,39	78,93	77,22	161,6
Грудень	48,00	48,25	61,36	79,42	77,64	161,8
Свинина з кісткою (відруби стегна)						
Січень	43,62	41,15	40,93	53,88	69,11	158,4
Лютий	42,89	41,07	40,84	54,24	67,91	158,3
Березень	42,41	41,03	40,86	57,86	67,09	158,2
Квітень	42,28	41,03	41,82	59,68	66,77	157,9
Травень	41,34	41,21	42,87	60,55	67,09	162,3
Червень	41,27	41,09	43,10	61,82	66,69	161,6
Липень	41,00	40,89	43,80	62,41	66,50	162,2
Серпень	41,07	40,95	44,37	65,03	66,34	161,5
Вересень	40,90	40,99	46,05	67,72	67,05	163,9
Жовтень	40,91	40,96	48,91	68,68	66,67	163,0
Листопад	40,84	40,91	50,65	68,94	67,04	164,2
Грудень	41,02	40,93	53,02	69,27	67,26	164,0
Сало свіже, несолене						
Січень	21,28	20,46	20,77	32,77	44,33	208,3
Лютий	21,30	20,52	20,73	33,00	43,95	206,3
Березень	20,76	20,56	20,89	36,21	42,24	203,5
Квітень	20,27	20,68	21,71	37,14	41,11	202,8
Травень	19,33	20,56	22,13	36,81	38,62	199,8
Червень	19,01	20,10	22,19	36,80	37,11	195,2
Липень	19,13	20,45	22,87	36,74	36,82	192,5
Серпень	19,22	20,41	23,32	37,47	36,54	190,1
Вересень	19,44	20,44	25,24	39,68	36,87	189,7
Жовтень	19,66	20,54	27,80	42,53	38,15	194,0
Листопад	19,86	20,56	30,77	44,41	38,68	194,8
Грудень	20,13	20,71	32,35	44,61	38,60	191,8

Джерело: Сформовано за даними [9].

Зростання цін спричинене, насамперед, скороченням пропозиції свинини внаслідок зменшення поголів'я свиней і збитковості її виробництва, а також подорожчанням м'яса птиці. Прогнозуємо, що у подальшому в усіх регіонах України збережеться тенденція підвищення всіх видів цін на свинину.

Висновки. На основі проведеного аналізу зауважимо, що усунення негативних тенденцій на ринку свинини передбачає реалізацію ряду заходів. Зокрема, для стабілізації ситуації на ринку свинини необхідно:

- забезпечення на державному рівні ефективної протидії поширенню вірусу АЧС та повної компенсації понесених збитків виробникам свинини;

- підтримка державою сільськогосподарських товаровиробників за рахунок виплати дотацій з метою підвищення ефективності виробництва свинини;

- стимулювання оперативного аналізу кон'юнктури ринку м'яса свиней та цінової ситуації;

- узгодження рівня доходу всіх учасників ринку;

- поліпшення селекційно-племінної справи в галузі свиначства для одержання високопродуктивного поголів'я;

- стимулювання якості, асортименту та гарантування безпеки харчування для населення.

Список бібліографічних посилань

1. Аналіз поточної кон'юнктури і прогноз ринків тваринницької продукції в Україні та світі : монографія / Шпичак О.М. та ін. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2015. 392 с.
2. Волощук В. М. Стан і перспективи розвитку галузі свиначства. *Вісник аграрної науки*. 2014. № 2. С. 17-20.
3. Ібатуллін М. І. Організаційно-економічні засади реалізації продукції свиначства особистими селянськими господарствами. *Вісник Сумського національного аграрного університету*. 2016. № 2. С. 34-36.

References

1. Shpychak, O.M., Bodnar, O.V., Pashko, S.O., Havaza, Ye.V., Komarnitska, O.P., & Kopytets, N.H. (2015). *Analiz potочної koniunktury i prohnaz rynkiv tvarynnytskoi produktsii v Ukraini ta sviti : monohrafiia [Analysis of the current situation and forecast of livestock markets in Ukraine and the world: monograph]*. Kyiv: NNTs "IAE" [In Ukrainian].
2. Voloshchuk, V.M. (2014). Stan i perspektyvy rozvytku haluzi svynarstva [Status and prospects of the pig industry]. *Visnyk ahrarnoi nauky, 2*, pp. 17-20 [In Ukrainian].

4. Маслак О. Свинарство - традиції та прибутковий бізнес. *Агробізнес сьогодні*. 2016. № 15-16, серпень.

5. Месель-Веселяк В. Я., Мазуренко О. В. Розвиток м'ясопродуктового підкомплексу України. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2004. 198 с.

6. Свиноус І. В. Ринок продукції свинарства: оптимальне поєднання ринкового і державного регулювання. *Економіка АПК*. 2010. №9. С. 135-138.

7. Спільний проект технічної допомоги ФАО/ЄБРР: «Україна: пом'якшення ризику та покращення обізнаності про Африканську чуму свиней - фаза II придбання обладнання» : URL : <http://www.asf.vet.ua/index.php/purpose-project/about-asf/198-vypadky-achs-v-ukraini-z-2012-roku>.

8. Тваринництва України за 2016 рік / відп. за вип. О. Прокопенко. Київ : Держстат, 2017. 166 с.

9. Шпичак О. М., Боднар О. В., Пашко С. О. Цінова ситуація на ринках продукції тваринництва в Україні. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2017. 52 с.

10. Шпичак О. М., Свиноус І. В. Реалізація продукції особистими селянськими господарствами - витрати, ціни, ефективність : монографія. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2008. 300 с.

11. Livestock and Poultry: World Markets and Trade. November 2018. ERS FAS USDA. : URL : http://www.fas.usda.gov/psdonline/circulars/livestock_poultry.pdf.

3. Ibatullin, M.I. (2016). Orhanizatsiino-ekonomichni zasady realizatsii produktii svynarstva osobystymy selianskymy hospodarstvamy [Organizational and economic principles of realization of pig breeding products by private peasant farms]. *Visn. Sum. ahrar. un-tu*, 2, pp. 34-36 [In Ukrainian].

4. Maslak, O. (2016). Svyнарство - tradytsii ta prybutkovyi biznes [Pork is a tradition and a profitable business]. *Ahrobiznes sohodni, 15-16, serpen* [In Ukrainian].

5. Mesel-Veseliak, V.Ya. & Mazurenko, O.V. (2004). *Rozvytok miasoproduktivnoho pidkompleksu Ukrainy [Development of meat and meat subcomplex of Ukraine]*. Kyiv: NNTs "IAE" [In Ukrainian].

6. Svinous, I.V. (2010). Rynok produktii svynarstva: optymalne poiednannya rynkovoho i derzhavnogo rehuliuвання [Pig production market: optimal combination of market and state regulation]. *Ekonomika APK*, 9, pp. 135-138 [In Ukrainian].

7. Spilnyi proekt tekhnichnoi dopomohy FAO/leBRR: "Ukraina: pom'iakshennia ryzyku ta pokrashchennia obiznanosti pro Afrykansku chumu svynei - faza II prydbання obladnannya" [FAO / EBRD joint technical assistance project: Ukraine: risk mitigation and awareness of African swine fever - phase II Purchase of equipment]. Retrieved from: <http://www.asf.vet.ua/index.php/purpose-project/about-asf/198-vypadky-achs-v-ukraini-z-2012-roku> [In Ukrainian].

8. Prokopenko, O. (Ed.) (2017). *Tvarynnytstva Ukrainy za 2016 rik [Livestock in Ukraine for 2016]*. Kyiv: Derzhstat [In Ukrainian].

9. Shpychak, O.M., Bondar, O.V., & Pashko, S.O. (2017). *Tsinova sytuatsiia na rynkakh produktii tvarynnytstva v Ukraini [Price situation in livestock production markets in Ukraine]*. Kyiv: NNTs "IAE" [In Ukrainian].

10. Shpychak, O.M. & Svinous, I.V. (2008). *Realizatsiia produktii osobystymy selianskymy hospodarstvamy - vytraty, tsyny, efektyvnist: monohrafiia [Realization of products by private peasant farms - costs, prices, efficiency: monograph]*. Kyiv: NNTs "IAE" [In Ukrainian].

11. Livestock and poultry: world markets and trade. (2018). ERS FAS USDA. Retrieved from: http://www.fas.usda.gov/psdonline/circulars/livestock_poultry.pdf [In English].

Kopytets N.H. Current state and development trends of the pork market in Ukraine

The purpose of the article is to assess the current state and determine development tendencies of the domestic pork market in terms of organizational and economic transformations in the industry.

Research methods. The research methodology is based on the comprehensive approach to functioning analysis of the pork market in Ukraine. The following methods have been used: analysis and synthesis for characterization of functioning peculiarities of the pork market; abstract and logical for summarizing the research results and formulating conclusions; empirical for assessing trends of the pork market; induction and deduction for formation of the research results; comparisons for comparison of objects and phenomena; tabular for visual representation of the research results.

Research results. Complex analysis of the pork market in Ukraine, in particular dynamics of supply and demand formation, structural transformations in different categories of farms, export-import operations and price trends, has been carried out. Main tendencies for its further development have been predicted.

Elements of scientific novelty. It has been set that sharp increase of wholesale and retail prices is caused, first of all, by reduction pork supply as a result of reduction in pig numbers and unprofitability of its production, as well as price increasing for poultry meat. It has been proved that as a result of decrease in the population solvency, pork producers have lost their positions in the domestic meat market. Thus, in the structure of meat production in Ukraine a share of pork has a decrease tendency, in particular, in 2016, it was 32.2%, whereas, in 2000, amounted to 40.7%. In the period between 2012 and 2016, consumption of pig meat per 1 person per year decreased from 21.1 kg to 19.0 kg.

Practical significance. Analytical materials of the article have been based on relevant official statistics, which can be used for addressing development of the pork market. Research results can be useful for all participants in the pork market. Tabl.: 8. Refs.: 11.

Keywords: pork market; supply; agricultural enterprises; private households; demand; export; import; price situation.

Kopytets Nataliia Hryhorivna - candidate of economic sciences, senior research fellow, leading research fellow of the department of pricing and agrarian market, National Scientific Centre "Institute of Agrarian Economics" (10, Heroiv Oborony st., Kyiv)
E-mail: Nataliia_kopytets@ukr.net

Копитец Н.Г. Современное состояние и тенденции развития рынка свинины в Украине

Цель статьи - оценить современное состояние и определить тенденции развития отечественного рынка свинины в условиях организационно-экономических трансформаций отрасли.

Методика исследования. В основу методики исследования положено комплексный подход к анализу функционирования рынка свинины в Украине. В процессе исследования использованы такие методы: анализа и синтеза - для характеристики особенностей функционирования рынка свинины; абстрактно-логический - для обобщения результатов исследования и формулировки выводов; эмпирический - для оценки тенденций развития рынка свинины; индукции и дедукции - при формировании результатов исследования, сравнения - для сопоставления объектов и явлений; табличный - для наглядного изображения полученных результатов исследования.

Результаты исследования. Осуществлен комплексный анализ рынка свинины в Украине, в частности динамики формирования предложения и спроса, структурных трансформаций в разных категориях хозяйств, экспортно-импортных операций и ценовых трендов. Спрогнозированы основные тенденции его дальнейшего развития.

Элементы научной новизны. Установлено, что резкий рост закупочных, оптово-отпускных и розничных цен вызван, в первую очередь, сокращением предложения свинины в результате уменьшения поголовья свиней и убыточности ее производства, а также подорожанием мяса птицы. Обосновано, что в результате уменьшения платежеспособности населения потеряны позиции производителей свинины на внутреннем рынке мяса. Так, в структуре производства мяса в Украине часть свинины имеет тенденцию к сокращению, в 2016 г. она представляла 32,2 %, тогда как в 2000 г. достигала 40,7 %. При этом потребление мяса свиней из расчета на одного человека в год уменьшилось из 21,1 кг в 2012 г. до 19,0 кг в 2016 г.

Практическая значимость. Аналитические материалы статьи опираются на актуальные официальные статистические данные, благодаря чему полученные результаты могут быть использованы при решении проблем развития рынка свинины. Табл.: 8. Библиогр.: 11.

Ключевые слова: рынок свинины; предложение; сельскохозяйственные предприятия; хозяйства населения; спрос; экспорт; импорт; ценовая ситуация.

Копитец Наталия Григорьевна - кандидат экономических наук, старший научный сотрудник, ведущий научный сотрудник отдела ценообразования и аграрного рынка, Национальный научный центр «Институт аграрной экономики» (г. Киев, ул. Героев Оборона, 10)

E-mail: Nataliia_kopitets@ukr.net

Стаття надійшла до редакції 08.11.2018 р.

Фахове рецензування: 15.11.2018 р.

Бібліографічний опис для цитування:

Копитець Н. Г. Сучасний стан та тенденції розвитку ринку свинини в Україні. *Економіка АПК*. 2018. № 11. С. 44 – 54.

* * *

Новини АПК

Юрій Лупенко: нормативна грошова оцінка є базовою для ринку сільськогосподарських земель

Нормативна грошова оцінка земель виконала і продовжує виконувати важливі економічні функції щодо регуляторної політики в державі, зокрема при оподаткуванні земельних ділянок, визначенні розміру орендної плати за них, справлянні державного мита, розрахунку втрат сільського господарства та ін. Вона є базовою для ринку сільськогосподарських земель, зазначив директор Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки», академік НААН Юрій Лупенко, виступаючи на міжнародній науково-практичній конференції «Грошова оцінка земель в Україні: здобутки, проблеми, перспективи», яка відбулася в Національному університеті біоресурсів і природокористування України 8-9 листопада 2018 року.

Започатковані вченими Інституту аграрної економіки ще від 1968 року дослідження з оцінки земель дозволили у тісній співпраці з Інститутом економіки НАНУ, Інститутом агрохімії та ґрунтознавства (Харків), Інститутом «Укрземпроект», розробити першу на теренах СНД Методику нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення, яку затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 1995 р.

Інститут взяв участь в апробації нової Методики грошової оцінки, що провадиться на виконання постанови Кабінету Міністрів України від 7.02.2018 р. «Про проведення загальнонаціональної (всукраїнської) нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення». За результатами цієї роботи підготовлені та надіслані центральним органам виконавчої влади відповідні пропозиції, поінформував очільник Інституту.

Науковцями ННЦ «Інститут аграрної економіки» спільно з ННЦ «Інститут агрохімії та ґрунтознавства імені О.Н. Соколовського» опрацьовано альтернативний методичний підхід до визначення показників нормативної грошової оцінки земель, який ґрунтується на нормативній (природній) урожайності зернових культур (без кукурудзи) та нормативних виробничих витратах на їх вирощування (за технологічними картами).

З позиції сучасної теорії оцінки земель такий підхід більш об'єктивний, оскільки вихідні показники при визначенні критерію оцінки є нормативними, а не фактичними, тому позбавлені випадкових факторів впливу на результат. Нова нормативна грошова оцінка забезпечить справедливий перерозподіл земельної ренти на користь сільського господарства через запровадження земельного податку та орендної плати за землю, стабільне надходження коштів від плати за землю до місцевих бюджетів, підсумував Юрій Лупенко.

Прес-служба ННЦ «Інститут аграрної економіки»